

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 3 มกราคม 2535

แลไปข้างหน้าปี 2535 (ตอนที่หนึ่ง) อนิจลักษณะในระบบทุนนิยมโลก

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

โลกกำลังก้าวสู่ยุคแห่งสภาวะความไม่แน่นอน (The Age of Uncertainty) สังคมเศรษฐกิจไทยในฐานะดาวบริวารในสังคมทุนนิยมโลกมีอาจหลีกเลี่ยงผลกระทบหลักดังกล่าวนี้ได้ สภาวะความไม่แน่นอนที่สังคมไทยต้องเผชิญมีทั้งสภาวะความไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมโลก และสภาวะความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศ

ระบบทุนนิยมโลกกำลังเกิดภาวะความไม่แน่นอน 2 ด้าน ด้านหนึ่งได้แก่ สภาวะความไม่แน่นอนอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง อีกด้านหนึ่งได้แก่ สภาวะความไม่แน่นอนอันเกิดจากการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (International economic order) อันเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

สังคมทุนนิยมโลกมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่ การเปลี่ยนแปลงศูนย์อำนาจของระบบทุนนิยมโลก แต่กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ดำเนินไปอย่างเชื่องช้า และกินเวลานานบทศวรรษกว่าที่จะเห็นภาพได้ชัดเจน ดังจะเห็นได้ว่าศูนย์อำนาจของระบบทุนนิยมโลกเริ่มย้ายจากอังกฤษไปสู่สหรัฐอเมริกาตั้งแต่ทศวรรษ 2430 แต่กว่าที่กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จะปรากฏอย่างชัดเจนก็เป็นช่วงทศวรรษ 2490 ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุคใหม่ ศูนย์อำนาจในระบบโลกเดิมอยู่ในบริเวณขอบสมุทรเมดิเตอร์เรเนียน จากนครรัฐอิตาลีไปสู่คาบสมุทรไอบีเรีย ไม่น่าเชื่อเลยว่า ครึ่งหนึ่งสเปนและโปรตุเกสเคยเป็นมหาอำนาจที่เกรียงไกร แต่เพียงชั่วเวลาสองศตวรรษเศษ ประเทศทั้งสองก็กลายเป็นประเทศล้าหลัง โดยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่แตกต่างจากกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชีย (Asian NICs) มากนัก กลุ่มสมุทรเมดิเตอร์เรเนียนต้องสูญเสียความเป็นผู้นำในระบบโลกในคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยศูนย์อำนาจของระบบทุนนิยมโลกโยกย้ายไปอยู่กลุ่มสมุทรทะเลเหนือ เนเธอร์แลนด์กลายเป็นผู้นำใหม่ และเพียงอีกศตวรรษเศษต่อมา อังกฤษก็ก้าวขึ้นมาเป็นจ้าวโลกเมื่อประสบความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรก (First Industrial Revolution) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีบนพื้นฐานของการใช้พลังไอน้ำนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้อังกฤษขึ้นมาเป็นมหาอำนาจ อังกฤษได้ใช้พละกำลังทางทหารในการยึดครองดินแดนต่างๆ

มาเป็นอาณานิคม หรือมิฉะนั้นก็บังคับให้ประเทศต่างๆ จำต้องลงนามในสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคเพื่อเปิดประตูการค้าระหว่างประเทศ อาณาจักรของอังกฤษกว้างใหญ่ไพศาลมากพอที่จะใ้ข้อคิดว่า "พระอาทิตย์ไม่เคยตกในดินแดนของอังกฤษ" อังกฤษได้ชูนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยมในการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจ โดยที่สำนักเศรษฐศาสตร์คลาสสิกให้ความชอบธรรมทางวิชาการแก่นโยบายดังกล่าวนี้ ภายใต้้นนโยบายการค้าเสรี ไม่มีประเทศหนึ่งประเทศใดจะ "ไล่กวด" อังกฤษได้ทัน เพราะอังกฤษไม่เพียงแต่จะมีพลาคุณภาพทางทหารเหนือกว่าประเทศอื่น ๆ เท่านั้น หากทว่ายังมีพลาคุณภาพทางเศรษฐกิจเหนือกว่าอีกด้วย อย่างไรก็ตาม รัฐบาลบางประเทศเริ่มรู้เท่าทันและไม่ตกอยู่ในกับดักนโยบายการค้าเสรี เพราะตระหนักดีว่า หากยึดถือนโยบายการค้าเสรีจะไม่สามารถแข่งขันกับอังกฤษได้ เพราะอังกฤษยึดครองตลาดและยึดครองแหล่งวัตถุดิบไว้เป็นจำนวนมาก บางประเทศดังเช่นเยอรมนีจึงหันมาใช้นโยบายการปกป้องคุ้มครองอุตสาหกรรมภายในประเทศ กระบวนการไล่กวดทางเศรษฐกิจ (Catching-up process) เกิดขึ้นในระบบทุนนิยมโลกนับตั้งแต่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรกเป็นต้นมา อังกฤษได้วิ่งนำหน้าชาติอื่น ๆ โดยที่เยอรมนี ฝรั่งเศส รัสเซีย และสหรัฐอเมริกาวิ่งไล่กวดตามมา

ยุคความเป็นจ้าวโลกของอังกฤษ (Pax Britannica) กินเวลาถึงศตวรรษครึ่งและสิ้นสุดลงเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง แต่ความเสื่อมถอยของอังกฤษมีอาการปรากฏมาก่อนหน้านี้แล้ว การโยกย้ายศูนย์กลางของระบบทุนนิยมโลกไปสู่สหรัฐอเมริกา ซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของกลุ่มสมุทรแอตแลนติกเริ่มต้นมาแต่ทศวรรษ 2430 แล้ว เมื่อสหรัฐอเมริกาประสบความสำเร็จในการก่อให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สอง (Second Industrial Revolution) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีบนพื้นฐานของพลังงานไฟฟ้าและพลังงานจากการสันดาปภายใน ทำให้สหรัฐอเมริกาล้ำหน้าชาติอื่น ๆ แต่กว่าที่ความเป็นจ้าวโลกของสหรัฐอเมริกา (Pax Americana) จะปรากฏชัด เวลาที่ล่วงเลยมาถึงทศวรรษ 2490 ในทศวรรษ 2500 ประชาคมยุโรปเริ่มเผยโฉมเป็นศูนย์กลางใหม่ในระบบทุนนิยมโลก ตามมาด้วยการปรากฏตัวของญี่ปุ่นในทศวรรษ 2510 ในขณะที่ญี่ปุ่นวิ่งไล่กวดสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรป กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ในเอเชียอันประกอบด้วยเกาหลีใต้ ไต้หวัน ฮองกง และสิงคโปร์ก็กำลังวิ่งไล่กวดญี่ปุ่น การปรากฏโฉมของกลุ่มสี่เสือนี้ทำให้มีการคาดการณ์กันว่า ศูนย์อำนาจของระบบทุนนิยมโลกกำลังย้ายฐานจากกลุ่มสมุทรแอตแลนติกมาสู่กลุ่มสมุทรแปซิฟิก (Pacific Rim or Pacific Basin) ทั้งนี้โดยมีเทคโนโลยีชีวภาพ (biotechnology) และไมโครอิเล็กทรอนิกส์ (Micro-electronics) เป็นปัจจัยชี้ขาด

ความอ่อนล้าทางเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาได้ปรากฏให้เห็นมากกว่าสองทศวรรษแล้ว การขาดดุลบัญชีเดินสะพัดและการขาดดุลงบประมาณเป็นปัญหาที่รัฐบาลอเมริกันชุดแล้วชุดเล่าไม่สามารถแก้ไขให้ตกไปได้ ความเสื่อมถอยของภาคอุตสาหกรรมทำให้สินค้า

อเมริกันไม่สามารถแข่งขันในตลาดโลกได้ แต่อำนาจและอิทธิพลของกลุ่มนายทุนอุตสาหกรรมทำให้รัฐบาลอเมริกันยังคงต้องอุ้มชูอุตสาหกรรมต่างๆต่อไป โดยที่ในขณะเดียวกันรัฐบาลอเมริกันก็ยังคงให้เงินอุดหนุนในการผลิตทางการเกษตร เนื่องจากมีอาจทดแทนพลังทางการเมืองของกลุ่มเกษตรกรได้ ผลที่ตามมาก็คือ ระบบเศรษฐกิจอเมริกันมีอาจปรับโครงสร้างการผลิตตามการเปลี่ยนแปลงของความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative advantage) ได้ ตามหลักการเศรษฐกิจเสรีนิยม ประเทศต่างๆควรจะผลิตสินค้าและบริการที่ตนมีความชำนาญพิเศษและความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ เพื่อนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายกับสินค้าและบริการที่ตนไม่มีความถนัดในการผลิต แต่ความชำนาญพิเศษและความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบดังกล่าวนี้มีได้อยู่คงที่หากแปรเปลี่ยนตามกาลเวลา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงราคาสัมพัทธ์ของสินค้าและบริการ หรือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงราคาสัมพัทธ์ของปัจจัยการผลิต หรือเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการเศรษฐกิจเสรีนิยมจึงต้องปรับโครงสร้างการผลิตเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ แต่การปรับโครงสร้างการผลิตมิใช่เรื่องง่าย เพราะกระทบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มคนต่างๆในสังคม

การแข็งขันต่อการปรับโครงสร้างการผลิตของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาและประชาคมยุโรป ทำให้รัฐบาลประเทศเหล่านี้หันมาใช้มาตรการการกีดกันการค้าเพื่อธำรงไว้ซึ่งโครงสร้างการผลิตเก่า แต่การกีดกันการค้ายุคใหม่ (New Protectionism) มิได้ใช้วิธีการสร้างกำแพงภาษีศุลกากร หรือการตั้งกำแพงภาษี (tariff barriers) ดังสงครามการค้าที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 2460 หากแต่อาศัยมาตรการที่มีใช้ภาษีศุลกากร (non-tariff barriers) การกีดกันการค้ายุคใหม่ได้ปรากฏโฉมอย่างเด่นชัดมาแต่ทศวรรษ 2520 และจะยังคงธำรงต่อไปอย่างน้อยจนถึงทศวรรษ 2530 บรรยากาสทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศจึงเต็มไปด้วยความตึงเครียด สหรัฐอเมริกาได้แสดงอาการของผู้ที่กำลังสูญเสียความเป็นผู้นำในระบบทุนนิยมโลกอย่างเห็นได้ชัด การตรา Omnibus Trade and Competitiveness Act of 1988 และใช้เป็นเครื่องมือในการข่มขู่ประเทศคู่ค้าให้ซื้อสินค้าอเมริกันมากขึ้น และ/หรือลดการส่งสินค้าออกสู่สหรัฐฯ นับเป็นประพัตติกรรมเยี่ยงอันธพาล หาใช่ประพัตติกรรมของราชสีห์ไม่

ปี 2535 อยู่ในช่วงที่กระบวนการโยกย้ายศูนย์อำนาจของระบบทุนนิยมโลกกำลังเกิดขึ้น หากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจยังไม่หมดสิ้นไป ความตึงเครียดในระบบทุนนิยมโลกย่อมมีมากขึ้น โดยที่อาการฟาดวงฟาดงาของราชสีห์ที่สิ้นอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาจะรุนแรงมากกว่าที่ผ่านมาแต่ปี 2535 ไม่เพียงแต่จะให้เห็นการดิ้นรนของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าเพื่อธำรงไว้ซึ่งฐานอำนาจดั้งเดิมในระบบทุนนิยมโลกเท่านั้น

หากทว่ายังได้เห็นอาการการล่มสลายของกลุ่มโซเวียต (Soviet Bloc) อีกด้วย กลุ่มประเทศสังคมนิยมเหล่านี้กำลังโคจรเข้าสู่ระบบทุนนิยมโลก ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างสำคัญ

ปี 2535 ไม่เพียงแต่จะมีสภาวะความไม่แน่นอนอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในระบบทุนนิยมโลกเท่านั้น หากทว่ายังมีสภาวะความไม่แน่นอนในด้านระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศอีกด้วย การล่มสลายของระบบเบรตตันวูดส์ (Bretton Woods System) ในปี 2514 ทำให้ระบบทุนนิยมโลกปราศจากระเบียบการเงินระหว่างประเทศ แต่ระเบียบการค้าระหว่างประเทศภายใต้ข้อตกลงทั่วไปว่าด้วยภาษีศุลกากรและการค้า (GATT) ซึ่งใช้มาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็ขาดความเที่ยงธรรมและมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยมอย่างแท้จริง การเจรจาการค้าพหุภาคีรอบอุรุกวัย (Uruguay Round) ซึ่งจะต้องมีข้อสรุปในต้นปี 2535 อาจไม่ช่วยลดความตึงเครียดและความขัดแย้งในระบบทุนนิยมโลกได้มากนัก ขณะเดียวกัน นานาประเทศพากันหันไปจัดระเบียบเศรษฐกิจภายในกลุ่มย่อยด้วยการจัดตั้งกลุ่มการค้า (trading bloc) หรือเขตการค้าเสรี (free trade area) การรวมตัวของประชาคมยุโรปเป็นตลาดเดี่ยว (Single Europe) การเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างประชาคมยุโรปกับเขตการค้าเสรียุโรป (EFTA) การจัดตั้งและขยายเขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (NAFTA) การจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) ตลอดจนการฟื้นฟูสัมพันธ์ไมตรีระหว่างสหรัฐอเมริกากับเวียดนาม เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ล้วนมีผลกระทบต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่าง ประเทศในชุมชนทุนนิยมโลก

อนาคตของสังคมโลกในปี 2535 จะรุ่งเรืองและอุดมด้วยสันติสุขมากน้อยเพียงใด ไม่เพียงแต่จะขึ้นอยู่กับว่า ระบบทุนนิยมโลกจะสามารถฟื้นตัวจากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจได้รวดเร็วเพียงใดเท่านั้น หากยังขึ้นอยู่กับความราบรื่นในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบทุนนิยมโลก ตลอดจนความเป็นธรรมอันเกิดจากการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศอีกด้วย มิฉะนั้นความตึงเครียดและความขัดแย้งในระบบทุนนิยมโลก จะไม่บรรเทาเบาบางลง

สังคมเศรษฐกิจไทยในฐานะระบบเศรษฐกิจแบบเปิดมีอาภรณ์ห่อหุ้มซึ่งจะตากรรมอันเกิดจากความปั่นป่วนในระบบทุนนิยมโลกได้